

DAVLAT BUDJETI VA MOLIYAVIY TERMINLARNING O‘ZBEK TILIDAGI IFODALANISHI

Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna

*Samarqand iqtisodiyot va servis instituti “O‘zbek tili va adabiyoti”
kafedrasi mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha farsafa (PhD) doktori, dotsent*

dilyuldasheva83@gmail.com

0000-0002-3898-2113 ORSID

Shavkatov Aminjon Sherzodovich

*“Iqtisodiyot” fakulteti 1-kurs talabasi,
Samarqand iqtisodiyot va servis institute*

amiqwi0099@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat budjeti va moliyaviy terminlarning o‘zbek tilidagi ifodalanishi, ularning grammatik xususiyatlari, iqtisodiy matnlarda qo‘llanilish darajasi hamda tilshunoslik nuqtai nazaridan tahlili yoritilgan. Davlat budjeti har qanday mamlakat iqtisodiy tizimining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri bo‘lib, u orqali davlat moliyaviy resurslarni taqsimlaydi, ijtimoiy sohalarni moliyalashtiradi va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlaydi. Shu sababli budjet va moliya sohasiga oid terminlarning davlat tilida to‘g‘ri, aniq va grammatik jihatdan mukammal ifodalanishi katta ahamiyat kasb etadi. Maqolada budjet, daromad, xarajat, soliq, subsidiya, investitsiya, kredit, moliyalashtirish, davlat qarzi kabi iqtisodiy tushunchalarning o‘zbek tilidagi grammatik shakllari, ularning sintaktik va leksik xususiyatlari o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: davlat budjeti, moliyaviy terminlar, iqtisodiy leksika, grammatik tahlil, budjet siyosati, soliq tizimi, davlat qarzi, investitsiya, kredit, iqtisodiy diskurs, moliyalashtirish, o‘zbek tili, terminologiya, iqtisodiy savodxonlik

Аннотация: В данной статье рассматриваются выражение государственных бюджетных и финансовых терминов в узбекском языке, их грамматические особенности, уровень употребления в экономических текстах, а также анализ с точки зрения языкознания. Государственный бюджет является одной из важнейших составляющих экономической системы любой страны, через него государство распределяет финансовые ресурсы, финансирует социальные сферы и обеспечивает экономическую стабильность. Поэтому правильное, точное и грамматически грамотное выражение терминов, связанных с бюджетом и финансами, на государственном языке имеет большое значение.

В статье изучаются грамматические формы таких экономических понятий, как бюджет, доход, расход, налог, субсидия, инвестиция, кредит, финансирование, государственный долг, а также их синтаксические и лексические особенности в узбекском языке.

Ключевые слова: государственный бюджет, финансовые термины, экономическая лексика, грамматический анализ, бюджетная политика, налоговая система, государственный долг, инвестиции, кредит, экономический дискурс, финансирование, узбекский язык, терминология, экономическая грамотность

Abstract: This article examines the expression of state budget and financial terms in the Uzbek language, their grammatical features, the level of their usage in economic texts, as well as their analysis from the linguistic point of view. The state budget is one of the most important components of the economic system of any country, through which the government distributes financial resources, finances social sectors, and ensures economic stability. Therefore, the correct, accurate, and grammatically proper expression of terms related to budget and finance in the state language is of great importance. The article studies the grammatical forms of such economic concepts as budget, income, expenditure, tax, subsidy, investment, credit,

financing, and public debt, as well as their syntactic and lexical features in the Uzbek language.

Keywords: state budget, financial terms, economic vocabulary, grammatical analysis, budget policy, tax system, public debt, investment, credit, economic discourse, financing, Uzbek language, terminology, economic literacy

Kirish qism: Davlat budjeti har qanday mamlakat iqtisodiy tizimining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. U davlatning moliyaviy siyosatini amalga oshirish, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, aholini ijtimoiy himoya qilish hamda ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilma va boshqa muhim sohalarni moliyalashtirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Davlat budjeti orqali davlat o'zining iqtisodiy va ijtimoiy vazifalarini bajaradi, milliy daromadni taqsimlaydi va qayta taqsimlaydi. Shu sababli budjet tizimi mamlakat taraqqiyotining muhim omili sifatida namoyon bo'ladi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat budjetining roli yanada ortib bormoqda. Ayniqsa, iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish, investitsion muhitni yaxshilash, tadbirkorlikni rivojlantirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda budjet siyosati katta ahamiyat kasb etadi. Budjet daromadlari va xarajatlari, soliq siyosati, davlat qarzi, subsidiya va transfertlar kabi tushunchalar iqtisodiy faoliyatning ajralmas qismiga aylangan. Ushbu tushunchalarning mazmunini to'g'ri anglash esa moliyaviy terminlarning aniq va tushunarli ifodalanishiga bog'liqdir.

Hozirgi globallashuv davrida iqtisodiy terminologiya tizimi kengayib bormoqda. Xalqaro iqtisodiy aloqalarning rivojlanishi natijasida ko'plab moliyaviy va budjetga oid atamalar o'zbek tiliga kirib kelmoqda. Bunday terminlarning davlat tilida to'g'ri qo'llanishi, ularning grammatik jihatdan moslashuvi va uslubiy aniqligi muhim ilmiy masalalardan biri hisoblanadi. Chunki iqtisodiy terminlarning noto'g'ri qo'llanilishi mazmunning buzilishiga, iqtisodiy axborotning noto'g'ri talqin qilinishiga hamda tushunmovchiliklarga sabab bo'lishi mumkin. Moliyaviy terminlarning o'zbek tilida ifodalanishi faqatgina tarjima masalasi emas, balki

grammatik moslashuv jarayoni hamdir. Terminlarning ot, sifat, fe'l shakllarida qo'llanishi, kelishik qo'shimchalarini qabul qilishi, gap tarkibidagi sintaktik vazifasi va uslubiy xususiyatlari tilshunoslik nuqtai nazaridan muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, budjet, daromad, xarajat, soliq, investitsiya, kredit, moliyalashtirish, davlat qarzi kabi tushunchalarning ilmiy va rasmiy matnlarda to'g'ri ifodalanishi iqtisodiy savodxonlikni oshirishga xizmat qiladi.

O'zbek tilining davlat tili sifatidagi mavqei oshib borayotgan bir sharoitda iqtisodiy terminologiyani milliy til me'yorlari asosida rivojlantirish zarurati yanada kuchaymoqda. Davlat budjeti va moliya sohasiga oid terminlarning yagona, aniq va tushunarli shaklda qo'llanilishi ilmiy maqolalar, rasmiy hujjatlar, ommaviy axborot vositalari hamda ta'lim jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa iqtisodiy bilimlarni keng ommaga yetkazishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi davlat budjeti va moliyaviy terminlarning o'zbek tilidagi ifodalanishini o'rganish, ularning grammatik xususiyatlarini tahlil qilish hamda iqtisodiy matnlarda qo'llanilish darajasini aniqlashdan iborat. Tadqiqot davomida iqtisodiy terminologiyaning shakllanishi, xalqaro moliyaviy terminlarning o'zbek tiliga moslashuvi, ularning sintaktik va leksik xususiyatlari hamda ilmiy matnlardagi qo'llanilish usullari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari iqtisodiy terminologiyani takomillashtirish va o'zbek tilining ilmiy-uslubiy imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Asosiy qism. Davlat budjeti mamlakat iqtisodiy tizimining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. U davlatning moliyaviy siyosatini amalga oshirish, iqtisodiy jarayonlarni tartibga solish, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash hamda aholining turmush darajasini yaxshilashda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Davlat budjeti orqali davlat o'z daromadlarini shakllantiradi va ularni turli sohalarga yo'naltiradi. Xususan, ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilma, mudofaa, ijtimoiy himoya va boshqa strategik yo'nalishlar budjet mablag'lari hisobidan

moliyalashtiriladi. Shu sababli davlat budjeti bilan bog‘liq terminlarning mazmunini to‘g‘ri tushunish va ularni o‘zbek tilida aniq ifodalash muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Budjet sohasida eng ko‘p qo‘llaniladigan terminlardan biri “daromad” hisoblanadi. Daromad davlat budjetiga tushadigan pul mablag‘larining umumiy hajmini anglatadi. U asosan soliqlar, bojxona to‘lovlari, davlat mulkidan olinadigan foyda, davlat korxonalari daromadlari va boshqa tushumlar orqali shakllanadi. O‘zbek tilida “daromad” termini ot so‘z turkumiga kiradi va turli grammatik shakllarda qo‘llanadi: daromadlar, daromadning, daromadga, daromaddan kabi shakllar iqtisodiy matnlarda keng uchraydi. Bu esa terminning til tizimiga to‘liq moslashganligini ko‘rsatadi.

“Xarajat” termini ham budjet tizimining asosiy tushunchalaridan biridir. Xarajat davlat tomonidan ma’lum ehtiyojlarni qondirish uchun sarflanadigan mablag‘larni bildiradi. Davlat budjeti xarajatlariga ijtimoiy sohalarni moliyalashtirish, pensiya va nafaqalar, qurilish ishlari, transport tizimi, mudofaa xarajatlari va boshqa yo‘nalishlar kiradi. “Xarajat” so‘zi ham grammatik jihatdan faol qo‘llaniladi: xarajatlar, xarajatning, xarajatlarga, xarajatlardan kabi shakllar ilmiy va rasmiy matnlarda uchraydi. Masalan, “budjet xarajatlari samaradorligi”, “davlat xarajatlarining o‘shishi” kabi birikmalar buning isbotidir. Soliq tushunchasi davlat budjeti daromadlarining asosiy manbai sifatida alohida ahamiyatga ega. Soliq — bu davlat tomonidan jismoniy va yuridik shaxslardan majburiy ravishda undiriladigan to‘lovdur. Soliq tizimi mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. O‘zbek tilida “soliq” termini asosida ko‘plab murakkab birikmalar hosil bo‘ladi: soliq siyosati, soliq tizimi, soliq stavkasi, soliq yuki, soliq imtiyozlari va boshqalar. Bu esa terminning nafaqat iqtisodiy, balki lingvistik jihatdan ham faol ekanligini ko‘rsatadi. Soliq terminining turli shakllarda qo‘llanishi uning uslubiy imkoniyatlarini kengaytiradi. Moliyaviy terminologiyada “investitsiya” tushunchasi ham muhim o‘rin egallaydi. Investitsiya iqtisodiy rivojlanish, ishlab chiqarishni kengaytirish va yangi loyihalarni moliyalashtirish

maqsadida yo‘naltiriladigan mablag‘larni bildiradi. Bu termin xalqaro iqtisodiy leksikadan kirib kelgan bo‘lsa-da, bugungi kunda o‘zbek tilida faol ishlatiladi. Masalan, investitsiyalarni jalb qilish, investitsiya muhiti, investitsion loyiha, investitsiya siyosati kabi birikmalar rasmiy hujjatlar va ilmiy maqolalarda keng uchraydi. Terminning grammatik jihatdan moslashuvi uning davlat tilidagi mustahkam o‘rni ko‘rsatadi.

“Kredit” termini ham iqtisodiy va moliyaviy munosabatlarda keng qo‘llaniladi. Kredit vaqtincha bo‘sh pul mablag‘larini ma’lum muddat va foiz asosida berishni anglatadi. Kredit iqtisodiy faoliyatni rivojlantirish, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va ishlab chiqarishni kengaytirishda muhim vosita hisoblanadi. O‘zbek tilida kredit termini asosida kreditlash, kredit bozori, kredit siyosati, kredit tashkilotlari kabi birikmalar shakllanadi. Bu esa tilning yangi iqtisodiy tushunchalarni qabul qilish va ularni rivojlantirish imkoniyatlarini ko‘rsatadi. Davlat budjeti bilan bog‘liq yana bir muhim termin bu “davlat qarzi” tushunchasidir. Davlat qarzi hukumatning ichki va tashqi manbalardan olgan moliyaviy majburiyatlarini bildiradi. Bu termin ayniqsa iqtisodiy tahlil va rasmiy hisobotlarda keng qo‘llaniladi. Tashqi davlat qarzi, ichki davlat qarzi, qarzni boshqarish siyosati kabi birikmalar iqtisodiy matnlarda ko‘p uchraydi. Ushbu terminning to‘g‘ri qo‘llanilishi davlat moliyasining haqiqiy holatini tushunishda muhim ahamiyatga ega.

Bugungi globallashuv jarayonida xalqaro iqtisodiy terminlarning o‘zbek tiliga kirib kelishi tabiiy holga aylangan. Subsidiya, grant, monitoring, tranzaksiya, diversifikatsiya, audit kabi ko‘plab atamalar moliyaviy matnlarda faol ishlatilmoqda. Ayrim terminlar bevosita qabul qilinsa, ayrimlari tarjima qilinib yoki moslashtirilib qo‘llaniladi. Masalan, “audit” termini bilan bir qatorda “tekshiruv”, “monitoring” bilan birga “nazorat” tushunchalari ham ishlatiladi. Bu jarayonda grammatik aniqlik va uslubiy to‘g‘rilik alohida ahamiyatga ega. Moliyaviy terminlarning o‘zbek tilida to‘g‘ri ifodalanishi faqat iqtisodchilar uchun emas, balki keng jamoatchilik uchun ham muhimdir. Chunki iqtisodiy savodxonlik aholining

moliyaviy qarorlar qabul qilishida katta rol o‘ynaydi. Agar iqtisodiy terminlar sodda, tushunarli va grammatik jihatdan to‘g‘ri qo‘llansa, aholining iqtisodiy bilim darajasi ham oshadi. Ayniqsa, darsliklar, ilmiy maqolalar, rasmiy hujjatlar va ommaviy axborot vositalarida terminlarning yagona me‘yor asosida qo‘llanilishi zarurdir. Iqtisodiy terminologiyaning standartlashtirilishi bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Bir xil tushunchaning turli shakllarda ifodalanishi ilmiy matnlarda chalkashlikka olib kelishi mumkin. Masalan, “budjet taqchilligi” va “budjet defitsiti” kabi ikki xil shaklning parallel ishlatilishi ayrim hollarda uslubiy noaniqlik tug‘diradi. Shu sababli terminlarni yagona ilmiy me‘yor asosida shakllantirish zarur hisoblanadi.

Davlat budjeti va moliyaviy terminlarning o‘zbek tilidagi ifodalanishini o‘rganish nafaqat iqtisodiyot, balki tilshunoslik fanining ham muhim yo‘nalishlaridan biridir. Bu jarayon tilning ilmiy uslubini boyitadi, yangi leksik birliklarning shakllanishiga xizmat qiladi va davlat tilining nufuzini oshiradi. Iqtisodiy terminlarning aniq, tushunarli va grammatik jihatdan mukammal qo‘llanilishi zamonaviy ilm-fan taraqqiyotining muhim talablaridan biri hisoblanadi. Shu bois davlat budjeti va moliyaviy terminologiyani ilmiy asosda o‘rganish bugungi kunda dolzarb masala bo‘lib qolmoqda.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, davlat budjeti va moliyaviy terminlarning o‘zbek tilidagi ifodalanishi iqtisodiy va tilshunoslik fanlari kesishgan muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Davlat budjeti mamlakat iqtisodiy tizimining asosiy tayanchi bo‘lib, u orqali moliyaviy resurslar taqsimlanadi, ijtimoiy va iqtisodiy sohalar qo‘llab-quvvatlanadi hamda davlatning strategik rivojlanish yo‘nalishlari amalga oshiriladi. Shu sababli budjet tizimi bilan bog‘liq terminlarning mazmunini to‘g‘ri tushunish va ularni davlat tilida aniq ifodalash katta ahamiyatga ega.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, budjet, daromad, xarajat, soliq, investitsiya, kredit, subsidiya, moliyalashtirish, davlat qarzi kabi asosiy moliyaviy terminlar

o‘zbek tilida keng qo‘llanilib, turli grammatik shakllarda faol ishlatiladi. Ushbu terminlar ot so‘z turkumi asosida shakllanib, kelishik, egalik va ko‘plik qo‘shimchalarini qabul qiladi hamda iqtisodiy matnlarda murakkab sintaktik birikmalar hosil qiladi. Bu holat o‘zbek tilining iqtisodiy terminlarni ifodalashdagi imkoniyatlari keng ekanligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, xalqaro iqtisodiy terminlarning o‘zbek tiliga kirib kelishi va ularning moslashuvi jarayoni ham muhim ahamiyatga ega. Globalashuv sharoitida “monitoring”, “tranzaksiya”, “diversifikatsiya”, “audit” kabi ko‘plab terminlar iqtisodiy matnlarda faol qo‘llanmoqda. Ularning ayrimlari bevosita qabul qilinayotgan bo‘lsa, ayrimlari tarjima yoki moslashtirish orqali til tizimiga integratsiya qilinmoqda. Bu jarayonda grammatik va uslubiy me‘yorlarga rioya qilish ilmiy matnlarning sifatini ta‘minlaydi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, moliyaviy terminlarning to‘g‘ri va aniq qo‘llanilishi iqtisodiy axborotning tushunarli bo‘lishiga, iqtisodiy jarayonlarning to‘g‘ri talqin qilinishiga hamda iqtisodiy savodxonlikning oshishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, ta‘lim jarayonida, ilmiy tadqiqotlarda, rasmiy hujjatlarda va ommaviy axborot vositalarida terminlarning yagona me‘yor asosida qo‘llanishi juda muhimdir. Bundan tashqari, iqtisodiy terminologiyaning standartlashtirilishi dolzarb masala bo‘lib qolmoqda. Bir tushunchaning turli shakllarda ifodalanishi ilmiy va rasmiy matnlarda noaniqlik keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli terminlarni yagona ilmiy me‘yor asosida shakllantirish va qo‘llash zarur hisoblanadi. Bu esa o‘z navbatida iqtisodiy kommunikatsiya samaradorligini oshiradi.

Umuman olganda, davlat budjeti va moliyaviy terminlarning o‘zbek tilidagi ifodalanishini o‘rganish nafaqat iqtisodiy bilimlarni chuqurlashtirish, balki tilning ilmiy-uslubiy imkoniyatlarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Bu jarayon o‘zbek tilining ilmiy terminologik tizimini boyitadi, yangi leksik birliklarning shakllanishiga turtki beradi va davlat tilining nufuzini yanada mustahkamlaydi.

Natijada, iqtisodiy terminologiyaning rivojlanishi mamlakatning ilmiy va iqtisodiy taraqqiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yuldasheva, D. IMPORTANT FEATURES OF TEACHING TOURISM LEXIS AND LITERASY TO INTERNATIONAL STUDENTS. Zbiór artykułów naukowych recenzowanych., 205.
2. O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksi (yangi tahriri). – Toshkent, 2023. – <https://lex.uz>
3. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. Davlat budjeti ijrosi bo'yicha yillik hisobotlar (2021–2024). – <https://www.mf.uz>
4. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Budjet siyosati va asosiy ko'rsatkichlar (2022–2025). – <https://imv.uz> .
5. Юлдашева Д.Б. Kichik biznes va xususiy tadbirkorliklarda o'zbek tilini rivojlantirishning bugungi kundagi dolzarbligi International journal of recently scientific researcher's theory, Volume: 1 Issue:9, 2023-dekabr, 196-200 b.
6. O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi. Soliq tizimi va budjet tushumlari bo'yicha ma'lumotlar (2021–2024). – <https://soliq.uz>
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni. 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasi. – 2022.
8. Bekmurodovna, Y. D., & Bakhodirovich, E. D. (2023). PROBLEMS IN THE ERA OF GLOBALIZATION AND INNOVATIVE SOLUTIONS TO THEM. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(4), 329-331.
9. “O'zbekiston davlat budjeti daromadlari va xarajatlari tahlili (2023–2024 yillar)” // *Modern Education and Development*, 2025.
10. “Davlat budjeti mablag'laridan foydalanish va moliyaviy nazorat” // *Innovations in Science and Technologies*, 2024.